

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К.Д. УШИНЬСЬКОГО»
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, СОЦІОЛОГІЇ
ТА МЕНЕДЖМЕНТУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІВДЕННО-УКРАЇНСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ СОЦІОЛОГІЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ

МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-
ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ТА
МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

ПІВДЕННО- УКРАЇНСЬКІ НАУКОВІ СТУДІЇ

14-15 грудня, 2022 р.

м. Одеса

***Всеукраїнська науково-практична
конференція
студентів та молодих вчених
із міжнародною участю***

Програма та матеріали виступів учасників

***ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКІ
НАУКОВІ СТУДІЇ***

Трансцендентальна редукція – це вихід до абсолютно «чистої свідомості», де відкриваються інтернаціональні джерела визначення дійсності за рахунок виключення попередніх умов досвіду. Під «чистою свідомістю» розуміємо відповідальний, дисциплінований і навіть суворий підхід до смислоутворювання, перш за все – очищення свідомості від нав'язуваної ззовні інформації та її внутрішніх інтерпретацій – схем, суджень, стереотипів, мисленнєвих спотворень[4]. Не дарма ж сам Гуссерль підходив до філософії як до «строгої науки».

Між тим, дослідники феноменології Гусерля – як прихильники, так і відверті критики – зауважують, що її можна розглядати як процес і результат «гіпостазування суб'єктивного досвіду, наукове обґрунтування якого навряд чи можливе» [7].

Література:

1. Husserl, E. (1976a). *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie. Eine Einleitung in die Phänomenologische Philosophie* (2. Auflage Ausg.). (W. Biemel, Hrsg.) den Haag: Martinus Nijhoff.
2. Вальденфельс Б. Вступ до феноменології / Бернхард Вальденфельс ; пер. з нім. – К.: Альтерпрес, 2002. – 176 с.
3. Вахтель, А. Гусерлева концепція інтенційності і трансцендентний світ. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Філософія, політологія*(1(120)), с. 17-21.
4. Гуссерль Е. Ідеї чистої феноменології і феноменологічної філософії: Книга перша. Загальний вступ до чистої феноменології / Гуссерль Е.; пер. з нім. і коментарі В. Кебуладзе. — Харків: Фоліо, 2020. — 348 с.
5. Добронравова І.С., Білоус Т.М., Комар О.В. Новітня філософія науки. Підручник. — К.: Логос, 2009
6. Кебуладзе В. Феноменологічна психологія і феноменологічна соціологія Навчально-методичний посібник. – Київ, 2021
7. Синиця А. Концепт інтенціональності: феноменологічний та аналітичний виміри. *Вісник Дніпропетровського університету. Філософія.* №22(2), 2012.
8. Хайдеггер М. *Время и бытие: Статьи и выступления*: Пер. с нем. — М.: Республика, 1993. — 447 с. — Мыслители XX в.

*Добролюбська Юлія,
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри всесвітньої історії та методології науки
Університет Ушинського, м. Одеса, Україна*

ПРЕЗЕНТИЗМ ІСТОРИЧНИХ ПОДІЙ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Одна з особливостей сучасної ситуації в гуманітарному знанні пов'язана з методологічним переходом, який Гадамер окреслив як перехід від світу науки до світу життя. Стосовно історичної науки це проявляється у тенденції вчених у своїй дослідницькій практиці відмовлятися від універсалізму глобальних схем у побудові історичної картини на користь унікальності джерел та термінів опису. Відбулася зміна режиму історичності, пов'язана із зміною способу сприйняття історичного часу. Це призвело до переосмислення таких понять, як історична реальність, історична подія, історичний факт, історичний досвід, істина в історії. Універсальні, абстрактні поняття у переломні періоди, у періоди нестабільності погано пристосовані до опису історичної реальності. Універсальний потенціал абстрактних понять не відповідає мінливій соціальній реальності і не сприяє узагальненню наявного історичного досвіду, що включає індивідуальні феноменологічні переживання людей – образів історичної реальності. Піддаються ревізії основні ідеї всесвітньої історії.

Традиційно ідея всесвітньої історії фокусувалася на ідеї прогресу, націлюючи істориків при описі минулого знаходити в ньому паростки прекрасного майбутнього. Майбутнє уявлялося як пролонговане минуле. На початку XXI століття одночасно з уповільненням темпів економічного зростання, занепадом віри в прогрес в історичній науці спостерігається новий поворот, що виявляється в прагненні вчених у вивченні соціальних явищ в історичному контексті уникати упереджених ідеологічних схем. На зміну заздалегідь заданому «проекту», покликаному пояснювати минуле відповідно до прогресивного майбутнього, приходять так звані презентизм – час «вічного сьогодення».

Це проявляється в особливому умонастрої – «одержимості минулим» (часто «винайденим минулим»), коли окремі країни, регіони і навіть соціальні групи прагнуть до легітимації через усвідомлення унікальності свого історичного розвитку. Цей підйом різноманітних форм партикулярних ідентичностей (національних, конфесійних, локальних) пов'язаний з більш фрагментарними, суб'єктивними, емоційними формами присвоєння минулого, тобто з історичною пам'яттю, ще свіжою пам'яттю про недавнє минуле. Інакше висловлюючись, презентизм – це історизм без світової історії.

Як зауважує О. Аронсон: «"Сучасність" – не момент в історичному часі, а зміна ставлення до тих підстав, на яких щось колись (у традиції) стало значним» [1, с. 127-128]. Цього розриву із традицією не уникла й історична наука. Патріотична історія XIX століття, переважно подієва, як розповідь про становлення національних держав починає витіснятися на початку XX століття соціальною чи культурною історією. Після Великої депресії, хвиля якої докотилася і до європейських країн, національна історія з її лінійною розповіддю, яка корелює взаємозв'язок сьогодення країни з її минулим, стала здаватися, за словами Поля Валері, «найшкідливішим продуктом, виробленим хімією інтелекту» [5, с. 23].

З'являється нова концепція людини як суб'єкта культури та історії, заснована на увазі до людської суб'єктивності, думок і почуттів простих людей, що зробило популярним антропологічний підхід до минулого. Однак згодом захоплення приватним життям людини минулих епох, особлива увага до подій та казусів його буття призвела до фрагментації історичного дискурсу, а недовіра до «великих наративів» позбавила істориків керівних орієнтирів у відборі та відділенні головного від другорядного у величезному та величезному. Виникло відчуття кризи історичної науки, що багато в чому спровокувало появу вищезгаданого презентизму, тобто редукції минулого до «недавньої історії», або «історії сьогодення». Сьогодні історична наука потребує інтегруючого зусилля, нових принципів узагальнення та рефлексії над власними методологічними засадами. Це може забезпечити лише її поєднання з філософією. Перефразовуючи Фернана Броделя, можна сказати: не час породжує реальність, а кожна соціальна реальність породжує свій час. Можливо, завдання дослідника сьогодні – не пояснювати минуле, а показати, як уявлення про нього формуються та живуть у теперішньому. Неминучим тут є «конфлікт інтерпретацій», але це – особливість сьогодення, яка виявляється в «битвах за минуле». «Суперечка істориків» у «битвах за минуле» не була просто локальним драматичним епізодом останніх десятиліть [3, с. 210-212].

Переосмислення драматичних подій недавнього минулого та залучення істориків як експертів та свідків звинувачення ставило перед ними найскладнішу не лише наукову – дати об'єктивну картину історичного контексту, а й моральну проблему – від інтерпретації контексту залежали вироки. Відмова істориків виступати в ролі суддів багато в чому ініціювала європейських політиків удосконалити антифашистське законодавство через ухвалення меморіальних законів. Вже ці приклади наголошують на проблемі істини в історії: що вважати історичним фактом, що таке історична подія і як ми повинні до неї ставитися? Власне, під подіями зазвичай розуміють зміни, що спостерігаються, які мають сенс для спостерігача. Подія – це таке явище, що виділяється з пасивної монотонності буття (не є елементом повтору), не може бути непоміченим і називається власним ім'ям.

Сучасні ЗМІ «не стільки передають інформацію про подію, скільки роблять саму подію, поширюють, контролюють, оцінюють, роблять її залежною від способу подачі». Дискурсивна форма подання подій у мас-медіа автономізує їх, надає їм статусу самостійно існуючої, самовиробної (аутопоетичної, за висловом Н. Лумана) системи [4]. ЗМІ стають головною інстанцією – свідомістю за нас і для нас, віддаляючи нас від реальності досвіду. Сьогодні практично неможливо відокремити особистісний досвід, набутий самостійно, поза сферами впливу, від досвіду, нав'язаного рекламою, новинними та розважальними програмами. Практика висвітлення поточних подій ЗМІ, заснована на оперативності, швидкому реагуванні та подачі інформації на основі відеоряду з місця події, породжують у нас ефект

присутності. Улюбленим прикладом, до якого часто звертаються дослідники, є приклад репрезентації війни у Перській затоці. Ми впевнені, що були свідками подій відразу, як вони відбувалися. Проте новинні засоби мовлення створили свою власну реальність. В результаті «невидима» реальність залишилася за рамками вже прийнятих аудиторією візуальних образів, показаних на телеекранах. Сьогодні електронні засоби масової інформації конструюють реальність чи, точніше, «гіперреальність».

Останнім часом як на телебаченні, а й у кінематографі вирішальну роль починає грати не тільки політична, а й економічна підтримка у конструюванні потрібного образу реальності, зокрема й історичної. Пізнання, зокрема й історичне пізнання, починає перетворюватися на процес конструювання, виробництва образів реальності. Візуальна природа фільму змушує відчувати реальне, незважаючи на форму розповіді. Включення до фільму реальних образів, документальних кадрів, підкріплене правдоподібністю розповіді та достовірністю сценарію, з легкістю готує публіку прийняти візуальне за справжнє. Факти легко можуть поєднуватися з вигадкою, вигадані події можуть подаватися як реальні, майстерно вплітаючись у тканину оповіді. Кіно і телебачення майже повністю поєднують предмет розгляду з образами, змушуючи нас робити те саме [2, с. 543-544].

Можна порівняти працю історика з працею кінематографіста. Історик із документів конструює конвенційні історії, вибудовує у певній послідовності передбачувані «факти» минулого, створює тексти, що «переробляють» історію. Історія, знята на кіноплівці, може починатися як фактуальна чи реальна подія, взята з історичних архівів. У глядачів виникає оманливе почуття впевненості у розумінні задуму фільму. Розповідь, заснована на хронікальних фактах (добре всім знайомих), передає відчуття справжності події та змушує прирівнювати реальне до вже відомого. Далі, сюжетні лінії можуть винаходитись, але вони набувають реалізму за рахунок того, що деякі зображені в них події поміщаються в реальне місце та час. Ідентифікація місця служить на підтвердження вигаданої історії. Надалі необов'язково спиратися факти, оскільки образ створеної події через свою візуальність сам надає собі достовірності. За допомогою редагування, монтажу, наприклад, невелика група людей може виглядати як величезна аудиторія тощо. Таке маніпулювання не є чимось новим. Інтерпретація режисером тих чи інших подій створює нову «реальність», укорінену в образах, але не обов'язково в історії. Можна простежити, як змінювався образ історичної реальності у свідомості людей на прикладі народження, розвитку та трансформації міфу про війну та метаморфози кінематографічного образу цієї війни.

Міркувати про минуле, наділяючи подію реальністю, ми починаємо, коли «те, що трапилось», може бути представлене, пережите, наділене дистанцією. Тому неминуче історична істина скасовується під впливом додаткових, уявних логік факту. Звідси історична реальність – не те, що «насправді» сталося, а те, що сприймається як те, що сталося. Образ історичної дійсності дробиться,

розпадається на дрібні компоненти. Нові засоби пропаганди – фотографія, кіно та телебачення – змінили наше розуміння історії. Це нові засоби уявлення, постановки та пред'явлення образу історичної реальності.

Література:

1. Аронсон О., Петровская Е. *Современная философия и современное искусство*. Лекции. Нижний Новгород, 2009. 230 с.
2. Ветте В. Гитлеровский вермахт. Этапы дискуссии вокруг одной немецкой легенды. *Память о войне 60 лет спустя*. Москва: НЛЮ, 2005. С. 541-548.
3. Копосов Н. Е. *Память строгого режима*. Москва: НЛЮ, 2011. 320 с.
4. Луман Н: *Реальность масс-медиа*. Москва: Праксис. 2005. 256 с.
5. Фрай Н. Преодоленное ли прошлое? Третий Рейх в современном немецком сознании. *Ab Imperio*. 2004. № 4. С. 21-40.

*Інна Лепеха,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
ФСТОР, спеціальність 231 «Соціальна робота»
Науковий керівник: Марина Захаріна,
кандидат філософських наук
НУ«ЧП», м. Чернігів, Україна*

ЛЮДИ ЛІТНЬОГО ВІКУ ЯК СОЦІАЛЬНА СПІЛЬНОТА

Однією з тенденцій, що спостерігається в останні десятиліття в розвинутих країнах світу, є збільшення абсолютної чисельності та відносної частки населення літнього віку. Відбувається стійкий, досить швидкий процес скорочення загальної чисельності частки дітей і молоді в населенні і збільшення частки людей літнього віку.

Так, за даними ООН, у 1950 р. у світі налічувалося близько 200 млн осіб старше 60 років, до 1975 р. їх кількість зросла до 550 млн. За прогнозами, до 2025 р. кількість людей старше 60 років досягне 1 мільярду 100 мільйонів людей. Порівняно з 1950 р. їхня чисельність зросте у 5 разів, а чисельність населення світу лише у 3 рази.

Основними причинами старіння населення є зниження народжуваності, збільшення тривалості життя людей літнього віку внаслідок прогресу медицини та підвищення рівня життя населення. У середньому тривалість життя чоловіків у країнах Організації економічного співробітництва та розвитку за 30 років зросла на 6 років, а жінок – на 6,5 років. На сьогодні в Україні скорочення населення є одним з найвищих у світі.[1]

Населення літнього віку характеризується істотними відмінностями, що пояснюється тим, що до нього входять люди віком від 60 до 100 років. Цю частину населення геронтологи пропонують поділяти на «молодих» і «старих»